

Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2013 №3 (20).

2. Дворцова Т. А. Политическая адаптация и социализация молодежи в трансформирующемся обществе: [монография] / Т. А. Дворцова. – Ставрополь: Сфера, 2005. – 469 с.
3. Кон И.С. Психология старшеклассника. / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1980. – 192 с.
4. Кон И. С. Ребенок и общество / И. С. Кон. – М.: Наука, 1998. – 270 с.
5. Пугачев В. П. Ведение в политологию / В.П. Пугачев, А. И. Соловьев. – М.: Наука, 1999. – 538 с.
6. Уайджерт А. Общество и идентичность / А. Уайджерт. – М.: Просвещение, 1990. – 361 с.
7. Шестопап Е. Б. Психология восприятия власти / Е. Б. Шестопап. – М.: Инфра-М, 2004. – 349 с.
8. Шестопап Е.Б. Образы власти в постсоветской России / Е. Б. Шестопап. – М.: МГУ, 2004. – 241 с.

Отримано 25.08.2013 р.

УДК 37.011.3-051::376-056.36

Полівко Л.Ю. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, аспірант

ПЕДАГОГ, ЯК СПЕЦІАЛІСТ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОЦЕСУ У НАВЧАННІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті висвітлено проблему навчального процесу в умовах інклюзивної освіти та розкрито специфіку викладання педагога, щодо дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими потребами, навчальний процес, педагог

In the article the problem of the educational process in inclusive education and reveals the specifics of teaching the teacher, about children with special needs.

Keywords: inclusive education, children with special needs, the learning process, the teacher

В статье раскрыто проблему учебного процесса в условиях инклюзивного образования, а также раскрыто специфику преподавания педагога, относительно детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, учебный процесс, педагог

Актуальність. Питання впровадження інновацій в освіті дітей з особливими освітніми потребами досить суперечливе й водночас, актуальне, яке потребує всебічного вивчення.

Освіта дітей з особливостями психофізичного розвитку є однією із найважливіших завдань для країни. Суспільство зобов'язане дати можливість кожній дитині, незалежно від її потреб та інших обставин, повністю реалізувати свій потенціал, приносити користь суспільству і стати повноцінним його членом.

Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема В. Бондар, А. Колупаєва, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столярченко, А. Шевчук, О. Савченко та інші присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Значний вплив на розвиток системи спеціальних навчальних закладів удосконалення їх структури, розробку методик ранньої діагностики психічного розвитку дітей мали праці психологів Л.

Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, В. Синьова, П.Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка. В них обґрунтовано принципові положення щодо особливостей розвитку психічних процесів у дітей різного віку, ролі корекційного виховання у підготовці до шкільного навчання, механізмів формування їх соціально-комунікативної активності. В дослідженнях вчених вивчалася історія становлення і розвитку окремих напрямків спеціальної освіти дітей шкільного віку з різними психофізичними порушеннями. Одночасно аналізувалася історія виникнення наукових поглядів та ті чи інші прояви аномального розвитку та засоби їх психолого-педагогічної корекції.

Існує декілька концепцій, які формують у педагогів розуміння процесу викладання та підходів до його реалізації. Одна із них, це загальна модель навчального процесу, яку розглядали, такі науковці, як: К. Ендрюс та Л.Малкахі. Р. Біггс, Л. Гоу та Д. Кембер концепцію навчання, якою керуються в своїй роботі вчителі, представляли у вигляді діапазону від нижчого рівня до вищого.

На даний час ще не достатньо досліджень, які б формували уявлення вчителів стосовно планування та здійснення навчального процесу в умовах інклюзії.

З огляду на зазначене **метою статті** є визначення специфіки викладання педагога, щодо дітей з особливими освітніми потребами.

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, яка забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами. Навчання дітей з особливими потребами ґрунтується на принципах вираженої педагогіки, дієвість яких підтверджується і від використання якої виграють усі діти. Вона передбачає, що різноманітність між людьми є природним явищем.

Зусиллями ЮНЕСКО було організовано кілька Всесвітніх конференцій з питань освіти для людей з особливими освітніми потребами.

Інноваційна освітня концепція щодо навчання дітей з обмеженими можливостями була представлена на Всесвітній Конференції з освіти осіб з особливими потребами: доступ та якість, яка проведена за підтримки ЮНЕСКО в Іспанії. Концептуальні засади щодо здобуття освіти неповносправними викладено в Саламанській декларації [3].

Саламанська декларація містить Заклик до урядів усіх країн затвердити на законодавчому рівні інклюзивну модель освіти та приймати до загальноосвітніх шкіл усіх дітей, якщо немає виняткових випадків, які унеможливають це. Таким чином, було запропоновано, щоб інклюзія стала загальною формою освіти, а спецшколи або спецкласи існували для виняткових ситуацій.

Інклюзивні школи, як зазначається у документі, мають не лише забезпечити високоякісною освітою всіх дітей, а й сприяти усуненню дискримінаційних установок і настроїв, створювати сприятливу атмосферу у громадах та розвитку інклюзивного суспільства, змінюючи перспективи соціального облаштування.

Інклюзивна освіта — це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти, інклюзивні освітні заклади

повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних освітніх потреб і різних стилів навчання дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивні освітні заклади повинні забезпечити спектр необхідних послуг відповідно до різних освітніх потреб таких дітей.

Інклюзія передбачає особистісно-зорієнтовані методи навчання, в основі яких — індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням усіх її індивідуальних особливостей — здібностей, особливостей розвитку, типів темпераменту, статті, сімейної культури тощо.

Щодо системи освіти в Україні, то вона розглядається як основа національного і духовного відродження суспільства. Її основне завдання полягає у вихованні покоління людей, які здатні оберігати та примножувати цінності національної культури та громадського суспільства, розвивати та зміцнювати незалежну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти. У нашому суспільстві починає формуватися нова культура й освітня норма-повага до людей фізично та інтелектуально неповносправних. Згідно зі статутом Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньої декларації про права людини діти-інваліди мають рівні права і можливості з іншими людьми. Прийняті Генеральною асамблеєю ООН Конвенція про права людини та Декларація про права інвалідів визначали пріоритети в правах дітей з особливими освітніми потребами на освітні, медичні послуги та професійну підготовку і трудову діяльність.

Діюча в нашій державі протягом десятиліть система спеціальних навчально-виховних закладів має чітку і диференційовану систему закладів восьми типів для кожної категорії дітей, що мають особливості психофізичного розвитку (глухих, слабочуючих, сліпих, слабозорих, дітей з порушеннями опорно-рухової сфери, затримкою психічного розвитку, обмеженими розумовими можливостями, мовленнєвими вадами). Одним із перспективних напрямків реформування спеціальної освіти цих категорій дітей є їх інтегроване навчання в загальноосвітніх закладах.

Характерною особливістю сьогодення системи спеціальної освіти в Україні є реконструювання її на демократичних засадах. Намітилась тенденція переходу до альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки. Вільного вибору форм навчання дітей, рівня і діапазону освітніх послуг.

На сьогоднішній день позитивне розв'язання питання про залучення дітей з особливими потребами до звичайних класів у повній мірі залежить від зацікавленості і мотивації адміністрації шкіл та вчителів. Тому результативність цієї роботи є лише в тих закладах, де вчителі відчувають свою відповідальність і наполегливо працюють з дітьми і їх родинами.

Відповідно до Конвенції ООН про права інвалідів та інших міжнародних документів, необхідними умовами для отримання якісної освіти для дітей з особливими потребами є вміння педагога здійснювати індивідуалізацію та диференціацію навчального процесу, оцінювати розвиток дитини на основі об'єктивних спостережень за її розвитком, розробляти індивідуальні навчальні програми, тісно співпрацювати з батьками дитини та іншими фахівцями.

Умовою досягнення успіху являється співпраця педагогів з батьками,

медиками та іншими фахівцями, а також: визначення потреб дитини, розробка відповідних заходів для її підтримки, розробка високоякісних навчальних програм на основі інформації про розвиток дитини, відповідна професійна підготовка вчителів та постійне підвищення кваліфікації.

У класі мають бути створені такі умови, щоб всі діти відчували свою цінність і могли брати активну участь в усіх шкільних справах. Активна участь батьків у педагогічному процесі є надзвичайно важливою умовою для налагодження партнерських стосунків, організації роботи в спільній команді педагогів, батьків і фахівців для спільного прийняття рішень, плануванні навчальних та реабілітаційних заходів.

При роботі з дітьми з особливими потребами доцільніше оцінювати досягнення індивідуально визначених цілей, ніж порівнювати їх з типовим. Важливим моментом у роботі з дітьми є процес спостереження їх розвитку. Аналіз результатів допоможе вчителю визначити сильні якості, схильності і потреби дітей-інвалідів. Все це є кроком до розробки відповідних заходів для попередження і вирішення проблем дитини. Спостереження за дитиною ведеться безперервно, результати аналізуються, і на основі результатів аналізу коригуються дії вчителів [4].

Планування індивідуальної роботи з дитиною є своєрідним прогнозом стосовно дитини. Він дозволяє побачити цілісну картину особистості дитини, її можливе майбутнє. Дітям-інвалідам потрібен більш тривалий час для оволодіння функціональними навичками, тому педагогом в першу чергу, необхідно приділяти увагу розвитку вмінь, які дають дитині-інваліду відчуття самостійності та власної значущості.

Вчителі інклюзивних класів повинні створити демократичну атмосферу і всіляко сприяти формуванню міцних дитячих колективів. Всі діти, незалежно від стану їхнього здоров'я повинні мати однакові права і можливості. Сприятливе середовище заохочує всіх дітей, незалежно від їхніх можливостей, до досліджень, ініціативи, творчості, що забезпечує успішне навчання і розвиток. Почуття приналежності є дуже важливим для дітей. Тому вчитель має створювати ситуації позитивних соціальних взаємин учнів. Завдяки контактам з однолітками діти розвиваються емоційно і соціально. Вони вчаться жити у злагоді з людьми, у них формується самоповага.

Педагоги повинні постійно демонструвати батькам, що вони є важливими членами шкільного колективу, бажаними і потрібними у школі, що їхній внесок у загальну справу є цінним і необхідним.

Оскільки, головними ініціаторами у впровадженні програм залучення в Україні, як і в цілому світі, є батьки. Це найперше, відбувається тому, що батьки є природними носіями ідеї, духу залучення дітей з особливими потребами до загальної системи і, крім того, вони є замовниками і споживачами цього виду освітніх послуг [2].

Втім, батьки, як і будь-яка ланка, дотична до інклюзії, потребують відповідної підтримки і допомоги, що безумовно, підвищить у цьому їхню роль. Обов'язковим є отримання батьками широкого спектру послуг аби надати їм можливість стати компетентними захисниками прав своїх дітей, для подальшого використання цих навичок у відстоюванні дітей у майбутньому.

Важливо підкреслити: у своїй виховній роботі з сім'єю вчитель лише у тому випадку досягне поставленої мети, коли його особисте відношення до дитини буде для батьків тим взірцем, до якого їм захочеться наблизитися. Запорука успіху у діяльності інклюзивних класів – у командній роботі всіх причетних до цієї справи осіб: родини, медиків, інших фахівців.

Адже успішність усього навчального процесу буде залежати від здатності педагога адаптуватися до нових вимог та особливостей, від здатності й бажання зробити свій власний, індивідуальний внесок у здійснення педагогічного процесу, його розвиток і вдосконалення. Особливу роль у готовності педагога до інклюзивної освіти відіграють його професійно значущі психологічні якості. Адже готовність до інклюзивного процесу полягає не лише у наявності нового методичного матеріалу, матеріальної бази, а і у моральній, психологічній готовності педагога до роботи із дітьми із психо-фізичними вадами.

Чинники, пов'язані з особистістю вчителя, відіграють важливу роль у плануванні й реалізації навчання учнів з особливими потребами в інклюзивному класі. Разом з тим у контексті інклюзивної освіти найважливішими чинниками є ціннісні установки вчителя в плані навчання й викладання. На нашу думку, для ефективної роботи цінності педагога мають, по-перше, узгоджуватися з теоретичними й емпіричними принципами навчальної діяльності учнів; по-друге, ці цінності повинні гармоніювати з методичними підходами, які вчитель використовує для того, аби послідовно навчати всіх учнів та відстежувати їхні результати для звітності.

Реалізація якісної освіти для всіх вимагає зміни свідомості, розширення філософії інклюзивної освіти, де важливу роль відіграють відповідальні за цей процес. Досягнення якості освіти вимагає від всіх учасників, що беруть участь у інклюзивному процесі, зобов'язань, співпраці, спільних проєктів, здатності працювати разом для досягнення спільних цілей, відповідної підготовки для ефективної участі. Тобто, якість освіти буде тоді: коли навчання буде досконалим зі сторони учасників інклюзивної освіти, без приниження або маніпулювання; якщо така підготовка стає конкретною метою; якщо навчання враховує різноманітність, індивідуальність до особливостей кожного учня.

Створення більшої системи інклюзивної освіти потребує участі всіх зацікавлених сторін і ретельного аналізу освітньої практики, а також інших таких навчальних напрямків, як планування, організація та координація, які необхідні для задоволення потреб усіх учнів, оскільки освіта повинна бути необхідною, справедливою і ефективною.

Впровадження інклюзивної освіти є складною та багатоаспектною проблемою. Вона містить цілу низку нерозв'язаних питань. Насамперед, це рівень, обсяг спеціальних освітніх послуг. Зокрема таких, як навчання за індивідуальними програмами, планами, підручниками, діагностика та консультування, надання корекційних послуг у загальноосвітньому закладі. Вчителі школи за таких умов беруть на себе більші моральні зобов'язання, що стосується змін умов та методів навчання. Нових підходів вимагає спільна робота з батьками, роль яких є ключовою для подальших успіхів їхніх дітей, саме тому одночасно мають отримувати допомогу батьки, діти і вчителі. Нові завдання постають перед інститутами післядипломної педагогічної освіти у забезпеченні

підготовки вчителів до запровадження в навчальних закладах інклюзивного навчання.

Необхідно постійно тримати в полі зору проблему формування адекватного ставлення педагогічних, учнівських та батьківських колективів до питання інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. А це означає започаткування нових форм співробітництва та взаєморозуміння. Оскільки інклюзивні підходи можуть підтримати таких дітей у навчанні і досягненні успіху, що дасть їм шанси і можливість для кращого життя.

Висновки. Сучасна інклюзивна освіта прагне розвинути методологію, спрямовану на дітей, і визнає, що всі діти – індивіди з різними потребами в навчанні. Інклюзивна освіта прагне розробити підхід до викладання і навчання, який буде гнучкішим для задоволення різних потреб у навчанні. Якщо викладання і навчання стануть ефективнішими в результаті змін, які впроваджує інклюзивна освіта, тоді виграють усі діти (не тільки діти з особливими потребами). В основі практики інклюзивного навчання лежить ідея схвалення індивідуальності кожного окремого учня і, отже, навчання слід організувати так, щоб задовольнити особливі потреби кожної дитини.

Створення більшої системи інклюзивної освіти потребує участі всіх зацікавлених сторін і ретельного аналізу освітньої практики, а також інших таких навчальних напрямків, як планування, організація та координація, які необхідні для задоволення потреб усіх учнів, оскільки освіта повинна бути необхідною, справедливою і ефективною.

Тому інклюзивне навчання передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Список використаних джерел

1. Andrews, J., Lupart, J. (2000) The Inclusive Classroom: Educating Exceptional Children. (2nd Edition). Scarborough, ON: Nelson Canada, 25-48. Chapters 2, 7, 8.
2. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / АА. Колупаєва, Л. О. Савчук., К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 33 с., 83 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
3. Коваленко О. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами / О. Коваленко // Освіта України. - 2009. - №90. - С. 1-2.
4. Колупаєва, А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. Колупаєва. – К. : Самміт – Книга, 2009. – 272с.: іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
5. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: Навчально-методичний посібник. – Київ, 2010. – 96 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

Отримано 17.08.2013 р.